

Benedykt Glinkowski

Ocena przepisów prawnych i współpracy duchownych z kierownikami USC po 11 latach od wejścia w życie konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską

Seminare. Poszukiwania naukowe 28, 41-53

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. LUCJAN ŚWITO
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

CHARAKTER PRAWNY POSŁUGI DUSZPASTERSKIEJ
PROBOSZCZÓW I WIKARIUSZY
W PARAFIACH RZYMSKOKATOLICKICH
W ŚWIETLE PRAWA POLSKIEGO

Przemiany ustrojowo-polityczne, jakie zaistniały w Polsce po roku 1989, i wynikająca z nich zmiana na płaszczyźnie relacji pomiędzy państwem a Kościołem, przyczyniły się nie tylko do uregulowania podstaw prawnych funkcjonowania Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce¹, ale również stworzyły klimat do bardziej aktywnego włączania się osób duchownych w życie społeczno-gospodarcze kraju. Kapłani w szkołach, na świeckich uczelniach, czy innych instytucjach państwowych, nie stanowią obecnie zjawiska marginalnego i ich obecność w życiu społecznym staje się coraz bardziej powszechna i widoczna. Fakt ten w powiązaniu z medialnym przekazem, który coraz śmielej – choć nie zawsze prawdziwie – przedstawia obraz pracy księży, w naturalny sposób prowokuje do pytań o status duchownych w strukturach społecznych, w tym o charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy. Kluczowym zagadnieniem w tej mierze bywa pytanie, czy wspomniana posługa duchownych nosi cechy zatrudnienia w rozumieniu prawa polskiego. Prezentowany artykuł stanowi więc próbę odnalezienia odpowiedzi na tak postawione pytanie. Analiza obowiązujących regulacji prawnych jednoznacznie zdaje się wskazywać, iż wykonywana w parafii posługa duszpasterska proboszcza i wikariusza, nie jest wykonywaniem pracy w ramach stosunku pracy, ani żadną inną formą zatrudnienia. Wniosek powyższy wynika z analizy przepisów prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, przepisów obowiązującej regulacji podatkowej oraz przepisów prawa cywilnego.

---

¹ Por. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, Dz. U. 1989 nr 29, poz. 154; Konkordat polski z 1993 r., Dz. U. 1998 nr 51, poz. 318.

1. PRAWO PRACY

Nie każdy człowiek wykonujący pracę w potocznym tego słowa znaczeniu, tj. „pracujący” fizycznie lub umysłowo, jest automatycznie pracownikiem w znaczeniu prawnym. Pracownikiem jest tylko ta osoba, z którą nawiązany został – w formie określonej przez prawo (umowa o pracę, powołanie, mianowanie, wybór) – stosunek pracy, rozumiany jako stosunek prawny charakteryzujący się określonymi elementami. O rodzaju stosunku prawnego, na podstawie którego świadczona jest praca, nie decyduje jej formalna nazwa, lecz rzeczywista wola stron, zaś przy interpretowaniu oświadczeń woli należy brać pod uwagę okoliczności, w których zostały one złożone, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje².

W świetle przepisów Ustawy z dnia z 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, do cech immanentnych stosunku pracy należy to, iż pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy oraz do podporządkowania się kierownictwu pracodawcy (co do czasu, miejsca, sposobu wykonywania zatrudnienia), zaś pracodawca – do zatrudnienia pracownika za wynagrodzeniem (art. 22 § 1 k.p.). W ramach stosunku pracy możliwe jest wyłącznie odpłatne świadczenie pracy³. Obowiązuje przy tym zasada osobistego świadczenia pracy, co oznacza, iż pracownik nie może obowiązku swego spełnić za pośrednictwem innej osoby. Brak bezwzględnego obowiązku osobistego świadczenia pracy wyklucza możliwość zakwalifikowania danego stosunku prawnego jako umowy o pracę⁴. Nawiązanie stosunku pracy oraz ustalenie warunków pracy i płacy wymaga istnienia w tej materii zgodnej woli obu stron. Rozwiązanie zaś tego stosunku oparte jest – co do istoty – na zasadzie swobody umów.

Odnosząc te uwagi do posługi duszpasterskiej, stwierdzić należy, iż czynności wykonywane przez proboszcza i wikariusza w parafii nie zawierają wskazanych cech właściwych stosunkowi pracy. Przede wszystkim nie można uznać, by wymienieni mieli „pracodawcę”, który – za świadczoną przez nich w parafii pracę – płaci im umówione „wynagrodzenie”. Proboszcza i wikariusza kieruje wprawdzie dekretem do pracy w określonej parafii biskup, jednakże to nie biskup płaci im za świadczoną tam posługę duszpasterską. Wymienieni nie otrzymują też żadnego wynagrodzenia od parafii (rozumianej jako osoba prawna), lecz utrzymują się z dobrowolnych ofiar wiernych, a zatem „finansowani” są przez podmiot, który z ich „zatrudnieniem” nie ma żadnego związku. Oczywiście jest przy tym to,

² Por. Wyrok SN z dnia 9 grudnia 1999 r., I PKN 432/99, Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych 2001 z. 9, poz. 310; *Kodeks pracy. Komentarz*, red. Z. Szałwa, Warszawa 2004, s. 82.

³ Por. A. Świątkowski, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 96.

⁴ Por. Wyrok SN z dnia 28 października 1998 r., Orzecznictwo Sądu Najwyższego 1999 z. 4, poz. 775.

iż ani biskup ani żadna kościelna osoba prawna (parafia) nie ceduje na wiernych obowiązku wypłacania gratyfikacji posługującym kapłanom i kwestia ta nie jest przedmiotem żadnych regulacji pomiędzy biskupem a zamieszkującymi parafię wiernymi.

W tym miejscu warto przypomnieć, iż Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 848 stanowi, iż szafarz udzielający sakramentów nie może domagać się niczego za udzielenie sakramentów, a potrzebujący nie powinien być pozbawiony pomocy sakramentalnej z racji ubóstwa. Norma kan. 947 mówi natomiast, iż od ofiar mszalnych należy bezwzględnie usuwać wszelkie pozory transakcji lub handlu, zaś w myśl kan. 946 poprzez składanie ofiar wierni przyczyniają się do dobra Kościoła i uczestniczą w ten sposób w trosce o utrzymanie szafarzy i dzieł.

Zarówno prawo kanoniczne, jak i zwyczaje religijne kulturowane w Polsce, nie utożsamiają zatem świadczeń udzielanych przez wiernych w związku z posługą duszpasterską (w postaci datków pieniężnych, świadczeń w naturze lub innych świadczeń nieodpłatnych) z opłatą (wynagrodzeniem), które zakłada ekwiwalentność świadczenia i zależność spełnionego świadczenia od uiszczonych wartości pieniężnych, lecz z ofiarą lub darowizną. Są to bowiem świadczenia dobrowolne i składane przez wiernych w dowolnie uznanych wysokościach. Trudno zatem przyjąć, aby owe ofiary były wynagrodzeniem za pracę w rozumieniu prawa pracy. Żaden proboszcz i wikariusz w związku z podjęciem posługi w parafii nie ma gwarantowanej ustawowo płacy minimalnej, o której stanowi art. 13 k.p. i teoretycznie nie można wykluczyć tego, że z uwagi na znikomość ofiar, posługa duchownego może pozostać *de facto* bez gratyfikacji.

Księża pracujący w parafii niewątpliwie podlegają władzy zwierzchniej biskupa, jednakże to nie praca w parafii podporządkowuje duchownych biskupowi, lecz podległość ta wynika z przyjętych święceń kapłańskich, a jej podstawy prawne określone są w Kodeksie Prawa Kanonicznego (o obowiązku zachowania posłuszeństwa biskupowi stanowi kan. 273 KPK, zaś konsekwencje niezachowania tego wymogu penalizuje kan. 1371 n. 2 KPK). Na marginesie zaznaczyć należy, iż biskupowi kapłani podlegać będą nawet wówczas, gdy przestaną wykonywać w parafii jakiekolwiek funkcje.

Posługa duszpasterska proboszcza i wikariusza, mimo, iż z reguły ujęta jest w pewien ramowy zakres obowiązków, nie przewiduje bezwzględnego wymogu osobistego świadczenia każdej posługi. Zwyczajowo przyjęta jest dorozumiana zgoda na wielorakie „zastępstwa” w tej mierze.

Nie można wreszcie uznać i tego, by biskup powierzając, a duchowny podejmując określone obowiązki w parafii, czynili to z zamiarem nawiązania stosunku pracy i przyjęcia wszystkich wynikających z tego praw i obowiązków. Podobnie nie można uznać, by proboszcz i wikariusz mieli możliwość zakończenia posługi w danej parafii na zasadzie takiej autonomii woli, jaka przysługuje pracownikowi.

2. PRZEPISY PODATKOWE

Sprawowanie przez duchownego funkcji duszpasterskich także przez samo państwo nie jest traktowane jako świadczenie pracy w ramach stosunku pracy, co jednoznacznie wynika z regulacji podatkowej. Zgodnie z art. 3 ust. 2b Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁵, każda osoba fizyczna obowiązana jest do płacenia podatku na warunkach określonych w tej ustawie we wszystkich tych sytuacjach, gdy uzyskiwany przez nią dochód (przychód) pochodzi ze stosunku pracy. W odniesieniu do dochodów uzyskiwanych ze stosunku pracy ustawa ta nie zawiera żadnych szczególnych regulacji, które dotyczyłyby osób duchownych. Wszystkie dochody, które osoby duchowne uzyskują jako wynagrodzenia z tytułu zawartych umów o pracę (świadczoną w szkołach⁶, na wyższych uczelniach⁷, w szpitalach⁸, zakładach poprawczych i karnych⁹,

---

⁵ Dz. U. 2000 nr 14, poz. 176.

⁶ W myśl art. 2 pkt. 4 Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania – por. Dz. U. 1989 nr 29, poz. 155 – państwo polskie uznało prawo rodziców do wychowania swoich dzieci zgodnie z przekonaniami religijnymi, konsekwencją czego był powrót nauczania religii do szkół w roku szkolnym 1990/91. Księża i diakoni za świadczoną pracę otrzymują – od września 1997 r. – wynagrodzenie tak, jak inni nauczyciele wykonujący swój zawód, zaś szkoła jako płatnik podatku dochodowego od osób fizycznych, pobiera comiesięczne zaliczki na poczet tego podatku.

⁷ Zgodnie z Ustawą o szkolnictwie wyższym – por. Dz. U. 1990 nr 65, poz. 38 – uczelnia wyższa może zatrudnić nauczyciela akademickiego jako pracownika naukowego, naukowo-dydaktycznego lub dydaktycznego. Jeżeli wykonywana przez duchownego praca na uczelni wyższej wiąże się z korzystaniem przez niego z praw autorskich i praw pokrewnych lub rozporządzania nimi, to dla takiej sytuacji ustawodawca określił koszty zryczałtowane, które mają wysokość określonego procentowo wskaźnika odnoszącego się do przychodu uzyskiwanego z danego źródła i wynoszą 50% uzyskanego przychodu – por. Dz. U. 2000 nr 14, poz. 176. Natomiast, jeżeli praca jest wykonywana w innych formach, dochody z niej podlegają opodatkowaniu tak, jak wynagrodzenie ze stosunku pracy. W praktyce wyodrębnienie części wynagrodzenia wynikającego z twórczej działalności powinno wynikać z umowy o pracę, w której powinno być jednocześnie zapisane, iż pracownik otrzymuje wynagrodzenie składające się z kilku elementów, np. z wynagrodzenia podstawowego i honorarium z tytułu korzystania z praw autorskich. Wówczas do pierwszego elementu stosuje się koszty ustawowe, a do drugiego koszty w wysokości 50% - por. Pismo Ministra Finansów z dnia 11 lipca 1996 r., POP 5/3-5031/01235/96.

⁸ Zgodnie z art. 30-31 Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP na podobnych zasadach, jak z katechetami w szkołach, zawierane są umowy o pracę z kapelanami pełniącymi posługi religijne w szpitalach i sanatoriach oraz zakładach zamkniętych pomocy społecznej.

⁹ Por. tamże, art. 32; Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich – por. Dz. U. 1982 nr 35, poz. 228; Rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad uczestniczenia w lekcjach religii i praktykach religijnych, korzystania z posług religijnych i organizacji pracy duszpasterskiej w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – por. Dz. U. 2001 nr 106, poz. 1157; art. 106 Kodeksu karnego; Rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych – por. Dz. U. 1998 nr 139, poz. 904; Konkordat Polski z 1993 r., art. 17. Księża kapelani pełniący posługi religijne w zakładach poprawczych i karnych otrzymują, poza podstawowym wynagrodzeniem, dodatek za pracę w trudnych warun-

jednostkach wojskowych¹⁰, kuriach biskupich, seminariach, itp.) podlegają opodatkowaniu na zasadach ogólnych wymienionych w tejże ustawie. Duchowni podlegają powszechnemu obowiązkowi podatkowemu również w zakresie tych źródeł przychodu, które pochodzą z działalności gospodarczej oraz umów cywilnoprawnych. Ustawodawca dostrzegł jednakże, iż nie każdy dochód uzyskiwany przez duchownego pochodzi ze stosunku pracy oraz innych źródeł wskazanych powyżej. W art. 13 pkt. 3 w zw. z art. 10 ust. 1 pkt. 2 wymienionej Ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych ustawodawca wprost stwierdził, iż przychody osiągnięte przez duchownych z innego tytułu niż umowa o pracę należą do tzw. przychodów z działalności wykonywanej osobiście. Należą do nich ofiary wiernych składane z racji sprawowanych posług religijnych – sakramentów i sakramentaliów, tzw. *iura stole* (ofiara za chrzest, ślub, pogrzeb, kolędę, „wypominki”, wygłoszenie misji i rekolekcji, stypendia mszalne, itp.).

Zasady opodatkowania tego rodzaju dochodu określone zostały w Ustawie z 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne¹¹. Norma art. 42 tej ustawy stanowi, iż osoby duchowne, osiągające przychody z opłat otrzymywanych w związku z pełnieniem funkcji o charakterze duszpasterskim, opłacają od tych dochodów podatek dochodowy w formie ryczałtu. Sposób obliczania tego podatku powiązany jest z liczebnością parafii oraz funkcją osoby duchownej i szczegółowo określony został w załączniku nr 5, który przedstawia kwartalne stawki ryczałtu od przychodów proboszczów¹², oraz w załączniku nr 6, który zawiera kwartalne stawki ryczałtowego obciążenia wikariuszy¹³.

Skoro zatem sam ustawodawca przychodów osiąganych w związku z pełnieniem funkcji o charakterze duszpasterskim nie traktuje jako dochodów ze sto-

---

kach. Zaliczki na poczet podatku dochodowego pobiera dany zakład zatrudniający kapelana, a następnie odprowadza do właściwego Urzędu Skarbowego.

¹⁰ Zgodnie z art. 53 Konstytucji RP każdy obywatel ma zagwarantowaną wolność sumienia i wyznania, dlatego też każda osoba, również pełniąca służbę wojskową, ma prawo do uczestniczenia w czynnościach i obrzędach religijnych. Do kapelanów wojskowych mają zastosowanie przepisy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, stąd też wysokość otrzymywanych należności pieniężnych jest regulowana ustawą o uposażeniu żołnierzy zawodowych i zależy od posiadanego przez kapelana stopnia wojskowego, pełnionych funkcji oraz innych dodatków – por. Dz. U. 1992 nr 5, poz. 18.

¹¹ Dz. U. 1998 nr 144, poz. 930.

¹² Np. w 2009 r. najniższa stawka ryczałtu dla proboszczów wynosiła 363 zł i dotyczyła parafii o liczbie mieszkańców do 1000; natomiast najwyższa stawka ryczałtu wynosiła 1296 zł i dotyczyła parafii o liczbie mieszkańców powyżej 20000.

¹³ Np. w 2009 r. najniższa stawka ryczałtu dla wikariuszy wynosiła 113 zł i dotyczyła parafii o liczbie mieszkańców do 1000, jeżeli jej siedziba znajdowała się na terenie gminy lub miasta do 5 tys. mieszkańców; natomiast najwyższa stawka ryczałtu wynosiła 422 zł i dotyczyła parafii o liczbie mieszkańców powyżej 10000, jeżeli jej siedziba znajdowała się w mieście powyżej 50 tys. mieszkańców.

sunku pracy, lecz jako osobną kategorię źródeł dochodu, ustanawiając dla niej nawet odrębną regulację podatkową, to okoliczność ta jest kolejnym, znamienym argumentem świadczącym o tym, iż posługa proboszczów i wikariuszy nie jest realizowaniem stosunku pracy. Wniosek przeciwny pozostawałby w sprzeczności z zasadą racjonalności ustawodawcy.

3. UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE

Analogiczne wnioski wynikają również z analizy przepisów dotyczących ubezpieczeń społecznych. W art. 6 ust. 1 pkt. 1 i 4 Ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych¹⁴ ustawodawca, określając podmioty podlegające obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu, wymienił osoby fizyczne będące „pracownikami” oraz osoby „wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia albo innej umowy na świadczenie usług”, do której stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, oraz osoby z nimi współpracujące. W pkt. 10 omawianego przepisu, jako osobną kategorię podmiotów podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu, ustawodawca wymienił „osoby duchowne”, do których zaliczył duchownych, członków zakonu męskiego lub żeńskiego Kościoła katolickiego, innego kościoła i związku wyznaniowego, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszy, postulanta i juniorystów, którzy nie ukończyli 25 roku życia. Osoby duchowne podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu.

W przypadku zbiegu tytułów do ubezpieczeń emerytalnych i rentowych, tj. wówczas, gdy osoba duchowna osiąga przychód ze stosunku pracy, jej ubezpieczenie społeczne z tego tytułu ma charakter obowiązkowy, zaś ubezpieczenie z tytułu bycia osobą duchowną ma charakter dobrowolny (art. 9). Gdyby jednakże przychód osiągnięty z tytułu stosunku pracy w przeliczeniu na okres miesiąca był niższy od najniższego wynagrodzenia, osoba duchowna podlega również obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu także z tytułu bycia osobą duchowną. Jeśli jednak stosunek pracy dotyczy zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy, co do którego przepisy Kodeksu pracy gwarantują co najmniej minimalne wynagrodzenie lub jeśli zatrudnienie jest w niepełnym wymiarze czasu pracy, jednakże zawarta umowa o pracę gwarantuje wynagrodzenie w kwocie co najmniej równej lub wyższej od minimalnego wynagrodzenia, to wówczas tak długo, jak długo trwał będzie ów stosunek pracy, ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu bycia osobą duchowną mają charakter dobrowolny. W sytuacji natomiast, gdy duchowny spełnia warunki do objęcia obowiązkowymi ubezpieczeniami emerytalnymi i rentowymi z kilku innych tytułów, np. duchow-

---

¹⁴ Dz. U. 1998 nr 137, poz. 887.

ny jest równocześnie zleceniobiorcą, to podlega on ubezpieczeniu z tego tytułu, który powstał najwcześniej. Może jednak dobrowolnie, na swój wniosek, zostać objęty ubezpieczeniem również z pozostałych wszystkich lub wybranych tytułów albo zmienić tytuł do obowiązkowych ubezpieczeń.

Dla osoby podlegającej ubezpieczeniom społecznym z tytułu bycia osobą duchowną podstawę wymiaru składek stanowi kwota zadeklarowana, nie niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę, w przypadku zaś duchownego, który uzyskuje przychód ze stosunku pracy, podstawę wymiaru składek stanowi wysokość tego przychodu.

Nie zagłębiając się w złożoną problematykę dotyczącą szczegółowych zasad podlegania ubezpieczeniom społecznym (w tym ubezpieczeniom zdrowotnym) oraz zasad obliczania podstaw wymiaru składek, z uwagi na ramy określone tematem niniejszej publikacji, dość powiedzieć, iż również na płaszczyźnie tej regulacji wyraźnie dostrzec można, iż w zamyśle ustawodawcy pełnienie posług duszpasterskich w związku z „byciem osobą duchowną” nie jest równoznaczne z pozostawaniem w stosunku pracy lub świadczeniem jej na podstawie umów cywilnoprawnych. Gdyby bowiem każdy kapłan z racji przynależności do stanu duchownego stawał się „pracownikiem” (w rozumieniu prawa pracy lub umów cywilnoprawnych), to wyszczególnianie tych kategorii w przedmiotowej ustawie i określanie reguł postępowania w sytuacji zbiegu tytułów byłoby całkowicie irracjonalne. Analiza powyższych przepisów jednoznacznie wskazuje, iż ustawodawca wyraźnie rozróżnił takie sytuacje, gdy duchowny świadczy pracę w ramach stosunku pracy lub wymienionych umów cywilnoprawnych oraz takie, gdy w żadnym z tych stosunków nie pozostaje.

Od wejścia w życie reformy ubezpieczeń społecznych, tj. od ponad 10 lat jej obowiązywania, zakłady ubezpieczeń społecznych nie mają żadnych wątpliwości co do tego, że proboszcz i wikariusz, wykonując czynności duszpasterskie, nie świadczą w parafii pracy w znaczeniu prawnym, stąd też duchowni ci z racji posługi parafialnej podlegają ubezpieczeniu społecznemu z tytułu bycia osobą duchowną, nie zaś z tytułu stosunku pracy.

4. PRAWO CYWILNE

Trudno też uznać, by sprawowana w parafii posługa duszpasterska była świadczeniem pracy w ramach stosunku cywilno-prawnego i by stanowiła którąkolwiek z przewidzianych przez Ustawę z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹⁵ umów nazwanych. Analizując umowę zlecenia (art. 734-749 k.c.) oraz umowę o dzieło (art. 627-646 k.c.), a zatem te z umów nazwanych, które w charakterze swym do posługi duszpasterskiej z pozoru przystawać by mogły, stwier-

¹⁵ Dz. U. 1964 nr 16, poz. 93.

dzić należy, iż wykonywanie przez proboszcza i wikariusza czynności duszpasterskich niewątpliwie żadną z wymienionych umów nie jest. Zgodnie bowiem z treścią art. 734 § 1 k.c. przez umowę zlecenia przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla dającego zlecenie. Mając zatem na uwadze fakt, iż przedmiotem zlecenia jest zobowiązanie do dokonania określonej czynności prawnej (rozumianej jako czynności prawa materialnego, czynności procesowej oraz czynności związanej z reprezentowaniem dającego zlecenie w postępowaniach sądowych, administracyjnych, przed sądami polubownymi i innymi organami¹⁶), już *primo facie* stwierdzić należy, iż posługa proboszcza i wikariusza w tej kategorii czynności, z oczywistych (i nie wymagających komentarza) względów – się nie mieści. Jedynymi czynnościami w posłudze duchownych, w których można byłoby dopatrzeć się pewnych elementów o charakterze czynności prawnych są te, które dotyczą zawarcia wyznaniowego związku małżeńskiego. W tym miejscu sygnalizacyjnie jedynie podnieść należy, iż zawarcie małżeństwa wyznaniowego – uregulowanego w przepisach Konkordatu, normach prawa polskiego¹⁷ i kościelnym prawie partykularnym – stanowi złożoną procedurę, będącą określonym ciągiem działań prawnych i faktycznych¹⁸. Skuteczność małżeństwa wyznaniowego na gruncie prawa polskiego uzależniona została od spełnienia warunków wymienionych w pkt. 1-3 art. 10 ust. 1 Konkordatu oraz w art. 8 § 3 k.r.o., czyli od: 1) braku przeszkód wynikających z prawa polskiego; 2) złożenia przez nupturientów oświadczenia woli o wywarceniu skutków zawieranego małżeństwa w prawie cywilnym; 3) dokonaniu wpisu w akta stanu cywilnego na podstawie przedłożonego zaświadczenia. Zaistnienie tych przesłanek wymaga zatem dokonania trzech rodzajów czynności: poprzedzających zawarcie małżeństwa, związanych z samym zawarciem małżeństwa oraz związanych z rejestracją zawartego małżeństwa, przy czym na każdym z wymienionych etapów procedury zawierania małżeństwa współdziałanie osoby duchownej jest konieczne. O ile na pierwszym etapie tej procedury czynności duchownego mają charakter jedynie informacyjny, o tyle już w dwóch kolejnych fazach, czynności te wyraźnie należą do czynności współkonstytuujących akt zawarcia małżeństwa¹⁹. Zmieniennym tego do-

¹⁶ Por. *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewka, Warszawa 2006, s. 1150.

¹⁷ Tj. w Ustawie z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP oraz niektórych innych ustaw – por. Dz. U. 1998 nr 117, poz. 757; w Rozporządzeniu MSWiA z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów – por. Dz. U. 1998 nr 136, poz. 884; w Obwieszczeniu MSWiA z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie ogłoszenia stanowisk, których zajmowanie upoważnia do wydawania zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – por. Monitor Polski 1998 nr 40, poz. 554.

¹⁸ Por. W. Góralski, *Funkcje publiczne duchownego przy zawieraniu małżeństwa konkordatowego*, w: *Funkcje publiczne związków wyznaniowych*, red. A. Mezglewski, Lublin 2007, s. 342-343.

¹⁹ Por. W. Góralski: *Funkcje...*, art. cyt., s. 345.

wodem jest fakt, iż w trakcie ceremonii zaślubin duchowny jest świadkiem urzędowym złożenia przez nupturientów m.in. oświadczenia woli co do wywarcia skutków cywilnych, zaś po ceremonii zaślubin duchowny asystujący przy zawarciu małżeństwa obowiązany jest podpisać „Zaświadczenie stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa”, a proboszcz parafii obowiązany jest przekazać je – w terminie zawitym 5 dni – kierownikowi urzędu stanu cywilnego właściwego z uwagi na miejsce ceremonii. Mając zatem na uwadze zarówno rangę czynności dokonywanych przez duchownych oraz skutki tych czynności (lub ich zaniechania) w sferze praw stanu osób, jak również biorąc pod uwagę, iż ustawodawca zadania osób duchownych w tym przedmiocie określił precyzyjnie, ustanawiając nawet wykaz stanowisk uprawnionych do wydawania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzenia aktu małżeństwa²⁰, w tego rodzaju czynnościach można byłoby dopatrzeć się pewnych cech czynności prawnych. Okoliczność ta jednakże nie zmienia wskazanej powyżej konkluzji, iż co do zasady funkcje duszpasterskie proboszczów i wikariuszy umowami zlecenia nie są.

Nie są one również umową o dzieło. Wprawdzie w literaturze przedmiotu i orzecznictwie przyjmuje się, iż pojęcie „dzieło” odnosić można zarówno do świadczeń o charakterze materialnym, tj. powodujących wyrobienie lub przetworzenie przedmiotów, jak i świadczeń o charakterze niematerialnym²¹, które nie są ucieleśnione (np. wykonanie koncertu)²², to jednakże warunkiem niezbędnym dla przyjęcia, iż dana umowa jest umową o dzieło, jest określenie dzieła, czyli wskazanie oczekiwanego rezultatu oraz zobowiązanie się zamawiającego do zapłaty ekwiwalentu, czyli wynagrodzenia. Nie wchodząc w szczegóły w tej mierze, podnieść jedynie należy, iż skoro – jak wskazano to wyżej – ani proboszcz ani wikariusz, obejmując obowiązki w parafii nie umawiają się z posyłającym ich tam biskupem co do wysokości „ekwiwalentu” za swoje świadczenia i żadnego wynagrodzenia od biskupa za to nie otrzymują, to nie sposób uznać, by w stosunku tym zachodziły elementy konstytuujące przedmiotową umowę. Trudno też byłoby uznać, iż umowa o dzieło zachodzi każdorazowo pomiędzy osobą duchowną a wiernymi składającymi ofiary w związku z określoną posługą, skoro wierny co do zasady nie tylko nie ma wpływu na to kto będzie „wykonawcą dzieła”, ale również – zważywszy na specyfikę materii – w żadnym zakresie nie może dawać wskazań i poleceń co do sposobu wykonywania tego dzieła. Hipoteza, iż wierny składający np. intencję mszalną mógłby – jako zamawiający dzieło – zgodnie z art. 636 § 1 k.c. wezwać sprawującego sakrament kapłana do zmiany sposobu jego wykonywania, uznając, iż wykonywanie to jest wadliwe lub

²⁰ Por. Obwieszczenie MSWiA z dnia 4 listopada 1998 r., dz. cyt.

²¹ Por. *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, red. G. Bieniek, t. 2, Warszawa 2007, s. 174.

²² Por. Wyrok SN z dnia 13 marca 1967 r., ICR 500/66, Orzecznictwo Sądu Najwyższego 1968 z. 1, poz. 5.

nieodpowiadające jego oczekiwaniom – byłaby wręcz oczywistą w swej wymowie groteską.

PODSUMOWANIE

Posługa duszpasterska duchownych pełniących funkcje proboszczów i wikariuszy, analizowana na szeroko rozumianej płaszczyźnie stosunków zobowiązaniowych, zawiera cechy na tyle swoiste, iż nie można umieścić jej w żadnym nazwanym typie umów. Swoistość tę wyraźnie zdaje się dostrzegać również i polski ustawodawca, akcentując jej odrębność w kluczowych obszarach prawno-społecznych, tj. w materii ubezpieczeń i podatków. Posługa duchownych zatem, oceniana w świeckiej optyce prawa, winna być uznana za *contractus innominatus* (umowę nienazwaną). Dopuszczalność stosowania umów nienazwanych w polskim systemie prawnym nie jest w żadnej mierze kwestionowana, gdyż wynika z fundamentalnej dla zobowiązań zasady swobody umów. Jednym z atrybutów autonomii woli jednostki jest to, że strony zawierające umowę mogą jej treść ukształtować według swego uznania – w granicach zakreślonych jedynie normami o charakterze bezwzględnie obowiązującym – czyli powołać do życia mocą swej woli taki stosunek zobowiązaniowy, jaki odpowiada ich interesom²³.

THE LEGAL CHARACTER OF PASTORAL MINISTRY OF PARISH PRIESTS AND ASSISTANT CURATES IN ROMAN-CATHOLIC PARISHES IN THE LIGHT OF POLISH LAW

Summary

This article is an attempt to answer the question about the legal character of pastoral work of parish priests and assistant curates in the light of Polish law. The analysis of labour legislation, social insurance, current tax regulations and civil law leads to the conclusion that the priestly ministry cannot be regarded as employment contract or any other form of employment. This sort of ministry cannot be listed in any known type of legal agreement. In such a case, the *contractus innominatus* (nameless contract) should be applied to the clerical ministry. Polish law permits the use of the *contractus innominatus*. The content of such contracts, within the limits determined by the absolutely obligatory norms, can be freely drawn up by the parties.

Keywords: employment, taxes, insurance, priests, pastoral ministry

Nota o Autorze: KS. DR LUCJAN ŚWITO, adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zainteresowania: prawo kanoniczne (małżeńskie, procesowe, kanonizacyjne), prawo wyznaniowe.

Słowa kluczowe: stosunek pracy, podatki, ubezpieczenia, duchowni, posługa duszpasterska

---

²³ Por. W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1995, s. 109.

O. TOMASZ GAŁKOWSKI CP
UKSW, Warszawa

WYŻSZE INSTYTUTY WIEDZY RELIGIJNEJ

Począwszy od roku akademickiego 2009/2010 będą obowiązywać nowe regulacje prawne dotyczące wyższych instytutów wiedzy religijnej (WIWR)¹. Odnosny dokument, zatytułowany *Instructio de Institutis Superioribus Scientiarum Religiosarum* (cytuję dalej w jęz. pol.: *Instrukcja*), został wydany przez Kongregację Edukacji Katolickiej dnia 28.06.2008 r.² Istniejące dotychczas instytuty zostały zobowiązane do przystosowania aktualnych przepisów prawnych do nowych regulacji. Dwa dokumenty *Nota illustrativa* z 10.04.1986 r. (dalej cytuję: *Nota illustrativa*) oraz *Normativa per l'Istituto Superiore di Scienze Religiose* z 12.05.1987 r. (dalej cytuję: *Normativa*), które regulowały do tej pory erygowanie, istnienie i działanie WIWR, przestaną obowiązywać z chwilą wejścia w życie nowych uregulowań prawnych, co zostało wyraźnie stwierdzone w art. 46 nowej *Instrukcji*³. Ponadto zapowiada ona rewizję Konstytucji Apostolskiej *Sapientia Christiana*, która dotychczas regulowała kwestie dotyczące uniwersytetów kościelnych, wydziałów kościelnych i innych wyższych instytutów wiedzy religijnej.

WIWR, o których mowa w kan. 821 KPK, należy odróżnić od instytutów wyższych studiów (IWS), o których mowa w kann. 811 §1; 812⁴. Z cytowanych

---

¹ *Instituta superiora scientiarum religiosarum* zostały przetłumaczone na j. pol. w kan. 821 KPK jako wyższe instytuty wiedzy religijnej.

² Tekst *Instrukcji*: *Communicationes* 40(2008), n. 2, s. 307-321.

³ Ze względu na różne terminy rozpoczęcia nowego roku akademickiego w różnych częściach świata *Instrukcja* nie wejdzie w życie w tym samym dniu, przez co obowiązujące dotychczas rozstrzygnięcia prawne nie będą derogowane w tym samym czasie. WIWR, z chwilą publikacji *Instrukcji*, powinny wydać przepisy przejściowe, które regulowałyby istotne kwestie dotyczące przekształceń, dokonujących się w ramach nowych struktur prawnych (por. art. 47).

⁴ Obecnie istnieje ok. 390 IWS, które są afiliowane do wydziałów teologicznych istniejących na uniwersytetach katolickich. Por. Z. Grocholewski, *Università Cattoliche – Università Ecclesiastiche*, w: *I valori accademici dell'Università Europea. Atti del Seminario di Studio promosso in relazione al «Processo di Bologna»*, LEV 2007, s. 9-13.

powyżej kanonów można odczytać podstawową różnicę pomiędzy dwoma ośrodkami studiów. IWS zbliżają się w swojej strukturze do uniwersytetów i wydziałów katolickich, na których przekaz wiedzy i prowadzenie działalności naukowej w zakresie różnych dyscyplin naukowych muszą brać pod uwagę zasady doktryny katolickiej. WIWR w swej fizjonomii zbliżają się do uniwersytetów i fakultetów kościelnych, zwłaszcza ze względu na postawione przed nimi zadania kształcenia wiernych, którzy w przyszłości podejmą pracę w ramach organizacji kościelnej wspólnoty, istniejącej w konkretnych warunkach współczesnego świata. Ze względu na charakter tych instytutów, wykładane są w nich dyscypliny teologiczne oraz inne związane z chrześcijańską kulturą (kan. 821).

W niniejszym opracowaniu zwrócę uwagę na motywy wydania nowych regulacji prawnych oraz na najbardziej znaczące zmiany tychże regulacji, które dotyczą fizjonomii instytutów oraz procedury powoływania ich do istnienia.

MOTYWY WYDANIA *INSTRUKCJI*

Zanim zostaną zaprezentowane motywy wydania nowej *Instrukcji*, pożytecznym wydaje się przedstawienie dotychczasowego statusu prawnego WIWR oraz ukazanie ich związków z innymi instytucjami, oferującymi wyższe wykształcenie w ramach nauk kościelnych.

a) Istnienie WIWR

Powstanie WIWR związane jest z nowym impulsem, który zrodził się w Kościele po Soborze Watykańskim II. Nowe treści, które pojawiły się w wydanych dokumentach soborowych, rozbudzały pragnienie ich poznania i zgłębienia. Ten proces nie dotyczył jedynie osób duchownych, ale w dużej mierze także i wiernych świeckich. Wszak był to Sobór, który swoje nauczanie skierował ku współczesnemu człowiekowi, chcąc ukazać owocną obecność Kościoła w świecie, nie tyle poprzez swoje struktury organizacyjno-hierarchiczne, co przede wszystkim przez żywą obecność wiernych jako żyjącego pośród tego świata mistycznego ciała Jezusa Chrystusa – Kościoła.

Konsekwencją takiego podejścia był wzrost zainteresowania teologią oraz innym świętymi naukami. Wierni mogli poznawać naukę Kościoła, a dzięki jej poznaniu pogłębiać świadomość chrześcijańskiego życia, by – jak czytamy w 1P 3,15 – „być zawsze gotowi do obrony wobec każdego, kto domaga się od was uzasadnienia tej nadziei, która w was jest”.

Pogłębienie świadomości chrześcijańskiego życia dokonuje się nie tyle dla prywatnych korzyści, co dla służby samemu Kościołowi i światu. Kościół jest apostołski, jest „ze swej natury misyjny, a dzieło ewangelizacji winno być uznane za fundamentalny obowiązek Ludu Bożego” (kan. 781). Wszyscy wierzący są włączeni w tę działalność misyjną, nie wyłączając świeckich. Dlatego też

świeccy, „by mogli żyć zgodnie z nauką chrześcijańską, a także sami ją głosić oraz bronić w razie potrzeby, jak również mieć swój udział w wykonywaniu apostołatu, mają obowiązek i prawo poznania tej nauki, każdy w sposób dostosowany do jego możliwości i zajmowanej pozycji” (kan. 229 §1). Cytowany kanon, umieszczając na pierwszym miejscu obowiązek poznania nauki, podkreśla, że poznanie i zgłębianie nauki chrześcijańskiej spoczywa na każdym wiernym. Zaakcentowanie jedynie samego prawa poznania nauki nie gwarantuje tego, że z niego będzie się korzystać. Obowiązek podkreśla coś więcej niż tylko istnienie możliwości, gdyż kładzie nacisk na konieczność zaangażowania.

Kościół wychodzi naprzeciw możliwości spełnienia obowiązku poprzez różnorakie inicjatywy duszpasterskie, organizowanie wychowania katolickiego na poziomie szkół podstawowych i wyższych, udostępnianie środków społecznego przekazu dla poznania świętej nauki i do prowadzenia dzieł ewangelizacyjnych. Pośród wielu inicjatyw, które odpowiadałyby na potrzeby zgłębiania kościelnej nauki przez wiernych, znajdują się WIWR, które, jak podkreśla wydana *Instrukcja*, zostały ustanowione w celu zaoferowania osobom świeckim, w odpowiedni sposób, możliwości zdobywania przez nie kościelnej wiedzy i rozwijania chrześcijańskiej formacji. Te instytuty coraz bardziej zwiększają swoje znaczenie w Kościele.

b) Zadania WIWR

Zadania WIWR można przedstawić w oparciu o prezentację trzech głównych celów studium dyscyplin teologicznych. Każdemu z tych celów odpowiada inna forma kształcenia i zdobywania wiedzy.

Pierwszym celem studium nauk kościelnych jest przygotowanie przyszłych kapłanów, zgodnie z przewidzianym i zatwierdzonym *Ratio studiorum*⁵. Dokonuje się ono w seminariach czy studentatach zakonnych oraz na wydziałach teologicznych. Ukończenie takich studiów równoznaczne jest z gwarancją, że kandydat do kapłaństwa osiągnął wiedzę kompletną i jednorodną w zakresie podstawowego programu całej teologii.

Innym celem studium dyscyplin teologicznych jest podjęcie w przyszłości działalności naukowej w ich ramach. Studium takie nie kończy się zatem na zdobyciu wymaganej, jak w pierwszym przypadku całościowej i potrzebnej wiedzy do spełniania kapłańskiej posługi, lecz jest bardziej angażujące. Kontynuowane jest poprzez wybór specjalizacji w naukach kościelnych, pogłębienie podstawowej wiedzy, nabycie odpowiedniej metody prowadzenia badań naukowych. Stu-

---

⁵ *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* zostało zatwierdzone przez Kongregację Nauki Wiary 26 sierpnia 1999 r., w: *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Wyd. Niedziela, Częstochowa 1999, s. 14.